

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1985.1.07>

*Priit RAUDKIVI*

## LIIVIMAA MAAPÄEVA GENEES AASTANI 1435

Euroopa maade riiklikus arengus on keskajal selgesti eristatav nn. seisusliku monarhia periood. Riigiteooria seisukohalt on niisuguses riigis suverääni võim piiratud ühiskonna vabade seisuste poolt, kes oma esindusorganite kaudu võtavad osa valitsemisest. Seisuste — prelaadide ja aadlike kui privileegeeritute ning linlaste (harvem ka talupoegade) kui nn. kolmanda seisuse — püüe kaasa rääkida riigiasjade otsustamisel osutab nende muutumisele tähtsaks jõuks majanduses ja poliitikas. Neid arvestamata jätta pole enam võimalik. See tendents on objektiivset laadi ja üldjoontes täheldatav kõikjal Euroopas. Paraku piirdub sarnasus riikide vahel ainult ühtse arengusuunaga. Milline oli seisusliku esindusorgani tekkemehhanism, struktuur, pädevus jne., see sõltus paljudest teguritest, eelkõige aga seisussuhete ja riikliku arengu omapäras.

Ajaliselt langeb seisuslike esindusorganite teke pikka perioodi.<sup>1</sup> Kõige varem on nende olemasolu konstateeritav Pürenee poolsaarel Kastilias ja Leónis, mõlemas kuningriigis aastast 1188. Inglise parlamendi alguseks loetakse aastat 1265, generaalstaatide algust Prantsusmaal dateeritakse 1302. aastaga. Saksamaal viis üha süvenev feodaalne killustumus üksikute vürstiriikide tekkimisele. Need kujutasid endast väikesi suveräänseid monarhiaid ja nende piires kujunesid seisuslikud esindusorganid maapäevad välja 14. sajandi jooksul. Viimaste kõrval oli Saksamaal veel ka nn. riigiseisuste esindus riigipäev. Subordinatsioonist nende kahe institutsiooni vahel aga rääkida ei saa. Riigipäeval esindasid riigiseisused pigem iseennast kui kogu maad.<sup>2</sup>

Venemaal arenes seisuslik esindusorgan maakogu (земский собор) välja suhteliselt hilja. Seletatud on seda mongoli-tatari ikke pidurdava toimega. Esimene maakogu toimus aastal 1549. Et Venemaa puhul on tegemist Lääne-Euroopale analoogilise nähtusega, selles pole kaheldud.<sup>3</sup>

Läänemeremaades jõudis seisuslike esindusorganite teke lõpule 15. sajandi esimesel poolel.<sup>4</sup> Poola ajaloolane K. Górski eristab siinsete seisussuhete arengus kolm suunda. Esimesse kuuluvad Taani, Rootsi, Poola ja Leedu. Neid maid saksa kolonisatsioon otseselt ei puudutanud ja seetõttu säilis sotsiaal-majandusliku arengu järjepidevus. Teise kuulusid Holstein, Mecklenburg ja Pommer kui saksa kolonisatsioonist otseselt mõjutatud alad. Kolmandat suunda esindab Preisi orduriik kui iseseisev nähtus. Liivimaal läheneb seisussuhete areng Górski arvates piiskopliku

<sup>1</sup> Vt. Кареев Н. И. Поместье-государство и сословная монархия средних веков. Изд. 2. СПб., 1909, 192 jj.

<sup>2</sup> Mitteis, H. Der Staat des Hohen Mittelalters. Grundlinien einer vergleichenden Verfassungsgeschichte des Lehnzeitalters. Weimar, 1962, 357.

<sup>3</sup> Vt. Черепнин Л. В. Земские соборы Русского государства в XVI—XVII вв. М., 1978, 398; Кареев Н. И. Поместье-государство, 303—304.

<sup>4</sup> Górski, K. Die Anfänge des Ständewesens in Nord- und Ostmitteleuropa im Mittelalter. — Anciens Pays et Assemblées d'Etats, 40, Louvain; Paris, 1967, 55—57.



maaomanduse ning Harju-Viru aadelkonna ja Riia linna kui iseseisvate mõjutegurite tõttu enam Saksamaale kui Preisile.<sup>5</sup>

Sarnaseid arengujooni Preisi orduriigi ja Liivimaa vahel mõistagi on. Seda tingis ühesuguste hegemonistlike taotlustega vaimuliku rüütliordu olemasolu mõlemal maal. Jõudude vahekord oli aga erinev. Preisi orduriigis oli kogu elu allutatud vaimuliku riigi administratiiv- ja õigus-süsteemile. Ilmalikel jõududel valitsemises kohta polnud.<sup>6</sup> Linnade ja aadelkonna majandusliku võimsuse suurenemisega kaasas käivad püüded oma huve rüütlevendade kõrval maksma panna ei kandnud vilja. Orduvõim jäi paindumatuks ka 15. sajandi esimesel poolel, kui pideva sõdimise tõttu muutusid finantsraskused krooniliseks ja riigi välispoliitiline seisund oli kriitiline. Rüütlevendade kohanematus ilmalike seisuste kui sotsiaalmajanduslikult progressiivsete jõududega viis linna ja aadelkonna ühise opositsiooni tekkimiseni. Pregnantse väljenduse sai see nn. Preisi Liidu näol aastal 1440. Konflikti süvenedes suundusid ilmalikud seisused parema keskvoimu otsinguile, mille tulemusel ühendati osa Preisi orduriigist Poolaga ning vastavalt Teisele Torufi rahule aastal 1466 pidi ka ülejäänud osa orduriigist tunnustama läänisõltuvust Poolast.<sup>7</sup>

Preisi Liit oli oma sisult unikaalne nähtus. Esiteks oli see ilmalike seisuste ühisesindus, kuhu vaimulik seisus ei kuulunud. Ordu oli Preisi piiskopkonnad inkorporeerinud juba 13. sajandil ja prelaadid olid muutunud täielikult ordust sõltuvaks. Poola uurijate arvates muutus Preisi Liit kogu maa esinduseks ja omandas sellega õiguse käituda kui iseseisev riigiõiguslik subjekt.<sup>8</sup>

Liivi- ja Preisimaa erinevus ilmneb juba läänisuhete vaatlusel. Pühale Peetrusele pühendatud Preisimaa allus otseselt paavstile ja kõrgmeister oli Saksa-Rooma keisri vasall. Neitsi Maarjale pühendatud Liivimaad pidas Püha tool enda omandiks. Seetõttu sõltusid kohalikud piiskopid paavstist ja olid tema vasallid, kuid see ei takistanud kirikuvürste hakkamast Saksa-Rooma kuninga läänimeesteks. Oma valdustes olid piiskopid aga sõltumatud valitsejad.

Liivimaa ordu seisund oli veelgi madalam. Mõõgavendade ordu oli loodud 1202. aastal Riia peapiiskopist sõltuvana ja sai tema vasalliks 1207. aastal. Pärast Mõõgavendade ordu ja Saksa ordu ühinemist aastal 1237 säilis Liivimaa ordu vasallivahekord piiskoppidega. Samal ajal oli aga sinne ordumeister sõltuv kõrgmeistrist. 1366. aastal loobus Riia peapiiskop vastavalt Gdanski lepetele nõudmast ordult kuulekust ja läänivannet. Paavsti poolt jäid need lepped aga kinnitamata ja alluvussuhted säilisid.<sup>9</sup>

Seisussuhete areng Liivimaal viis Preisiga võrreldes teistsuguse tulemuseni. Ilmalikud seisused, linnad ja aadelkond legaliseerisid 1435. aastal oma põhjendatud õigused kaasa rääkida üleliivimaaliste asjade otsustamisel. Siinsest vabade seisuste esindusorganist maapäevast on põhjust rääkida siiski juba varem.

<sup>5</sup> Samas, 46.

<sup>6</sup> *Biskup, M.* Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku. Warszawa, 1959, 15—46.

<sup>7</sup> *Biskup, M.* Die Rolle der Städte in der Ständevertretung des Königreiches Polen, einschließlich des Ordensstaates Preußen im 14./15. Jahrhundert. — In: Städte und Ständestaat. Zur Rolle der Städte bei der Entwicklung der Ständevertretung in europäischen Staaten vom 13. bis zum 15. Jahrhundert. Hrsg. von Bernhard Töpfer. Berlin, 1980, 177—193. Vt. ka Acten der Ständetage Ost- und Westpreußens. Bd. I. Lieferung III. Leipzig, 1878, 711—728.

<sup>8</sup> *Biskup, M.* Der Zusammenbruch des Ordensstaates in Preußen im Lichte der neuesten polnischen Forschungen. — Acta Poloniae Historica, 9 (1964). Wrocław; Warszawa; Krakow, 71—72; *Biskup, M.* Die Rolle der Städte, 186.

<sup>9</sup> *Transehe-Roseneck, A. von.* Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland. — Mitteilungen aus der livländischen Geschichte. Achtzehnten Bandes erstes Heft. Riga, 1903, 4—9.



Järgnevas on püütud sisepoliitika taustal jälgida Liivimaa seisu-  
suhete arengut, eriti aga maapäeva tekkimist ja kujunemist ajavahemikul  
Teisest Gdanski kongressist aastal 1397 kuni nn. Valga konföderatsiooni  
moodustamiseni 1435. aastal.

\*

Tsentraliseeritud keskvõimuga riiklikku moodustist ei kujunenud Liivi-  
maal kunagi. Lõdvalt seotud riigikeste kogumiks jäi see kuni kokkuväri-  
semiseni 16. sajandi keskel. Seetõttu on ka seisuühete arengus üksikute  
maaisandate valduste piires suuri erinevusi. Pärast Harju-Viru omanda-  
mist 1347. aastal oli Liivimaa ordu kahtlemata Liivimaa võimsaim  
maaisand. Kuid siinsete, juba Taani võimu all emantsipeerunud vasallide  
suurt iseseisvust ordul väärata ei õnnestunud. Veelgi enam: 1397. aastal  
laiendati kõrgmeister Conrad von Jungingeni nn. armuõigusega Eestimaa  
orduvasallide pärimisõigust niivõrd, et lääni tagasimineku maaisandale  
praktiliselt võimatuks muutus.<sup>10</sup>

Piiskopkondade läänimeeste olukord oli mõneti teistsugune. Laien-  
datud pärimisõiguseni jõudsid peapiiskopkonna vasallid 1457. aastal,  
Saare-Lääne piiskopkonna läänimehed ilmselt 1454. aastal ja Tartu piis-  
kopkonnas aastail 1452—1454.<sup>11</sup> Kuramaa piiskopkonnas oli ordu oma  
mõju maksuma pannud juba 13. sajandi lõpul, intensiivset läänistust aga  
ei toimunud ning valitsema jäi laiendamata pärimisõigusega vasallilään  
nagu mujalgi ordualal, Harju-Viru välja arvatud.<sup>12</sup> Ka korporatiivse  
arengu seisukohalt on piiskopkondade läänimehed Harjust-Virust  
tagapool.<sup>13</sup>

Linnade kui iseseisva jõu esilekerkimine maaisandate võimu alt oli  
selgesti tuntav alates 14. sajandi keskpaigast. Eriti käib see kolme suure  
hansalinna Riia<sup>14</sup>, Tartu ja Tallinna kohta. Iseseisvumist soodustas Vene-  
maaga peetava transiitkaubanduse koondumine Liivimaa linnade privi-  
leegiks. Hiljemalt 14. sajandi keskel hakkasid linnad pidama oma päevi,  
kus kooskõlastati kaubanduspoliitikat, mis sageli vastandus maaisandate  
huvidele. Viimased pidid aga tahes-tahtmata linnadega arvestama.

Liivimaa feodaalide omavahelisi suhteid iseloomustab pidev võimu-  
võitlus, mis jättis vähe võimalusi kompromissideks. Eriti teravad olid  
vastuolud ordu ja peapiiskoppide vahel. Hegemoonivõitluses oli rüütel-  
vendadel kindel plaan: Liivimaast pidi saama orduriik Preisi eeskujul.  
14. sajandi lõpul näib olevat hetkeks tekkinud olukord, kus ordu oma  
taotluste realiseerimisele üpris lähedal oli.<sup>15</sup> Teine Gdanski kongress

<sup>10</sup> Akten und Rezesse der livländischen Ständetage. Bd. I (1304—1460). Hrsg. von  
O. Stavenhagen. Riga, 1907, (= AR I), nr. 150; vt. ka *Transehe-Roseneck, A. von.* Zur  
Geschichte des Lehnswesens, 83—89.

<sup>11</sup> *Transehe-Roseneck, A. von.* Zur Geschichte des Lehnswesens, 89—100, 270—279.

<sup>12</sup> Samas, 14.

<sup>13</sup> Vasallide korporatiivse arengu kohta vt. *Gernet, A. von.* Forschungen zur Geschichte  
des Baltischen Adels. I. Die Harrisch-Wirische Ritterschaft unter der Herrschaft des  
Deutschen Ordens bis zum Erwerb der Jungingenschen Gnade. Reval, 1893; II. Die  
Anfänge der Livländischen Ritterschaften. Reval, 1895; *Transehe-Roseneck, A. von.* Zur  
Geschichte des Lehnswesens, 281—290.

<sup>14</sup> Riia arengut häiris peapiiskopi ja ordu tüli ülemvõimu pärast linna üle. Vt.  
*Цауне М. В.* Борьба города Риги с его феодальными сеньорами в XIII—XV вв. Авто-  
реферат. Рига, 1978.

<sup>15</sup> Ordu saavutas praavst Bonifatius IX-lt mitmeid bullasid, mis tagasid rüütelvendade  
õigused peapiiskopkonna üle. Nende alusel ei tohtinud keegi saada siin vaimulikuks  
enne Saksa ordu liikmeks astumist ning kui enamik vaimulikest seda on, siis muutub  
peapiiskopkond Saksa ordu piiskopkonnaks. On olemas vihje ka selle kohta, et Boni-  
fatius IX on oma pontifikaadi 4. aastal (2. nov. 1392—2. nov. 1393) andnud välja  
bulla, mille alusel Liivimaa ordu ja ordumeister said endale samasugused privileegid  
nagu need olid Preisi ordul ja kõrgmeistril, s. t. õiguse käsutada piiskopkondade sõja-  
jõude oma äranägemise järgi (Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst



aastal 1397 pidi lõpetama Tartu piiskopi Theodericus Damerowi organiseeritud ulatusliku orduvastase opositsiooni ja rüütelvendadevahelise vaenuse. Seal tunnustasid Liivimaa seisused peapiiskopkonna orduisse inkorporeerimist.<sup>16</sup> Tasuks selle eest oli aga ordu sunnitud tegema järeleandmisi kogu Liivimaa läänimeestele. Esiteks laiendati Harju-Viru orduvasallide pärimisõigust.<sup>17</sup> Teiseks oli ordu sunnitud erilepinguga reguleerima oma suhteid peapiiskopkonna läänimeestega ja tagama neile kõik senikehtinud õigused.<sup>18</sup> Kolmandaks loobus ordu õigusest käsutada Riia, Saare-Lääne, Tartu ja Kuramaa kirikute alamaid nii väljapoole Liivimaad suunatud sõjakäikude kui ka maakaitse huvides.<sup>19</sup> Kõik need lepingud räägivad selget keelt orduvendade püüdest läänimeestele meeldida.

Ordu püüdele Liivimaal ohje enda kätte haarata tõmbas kriipsu peale sõda Poola-Leeduga. Tannenbergi lahingule järgnev ordu allakäik lõi uue jõudude vahekorra, mida ordu vastased kasutamata ei jätanud. Vastavalt paavst Martinus V otsusele sai aastal 1418 uueks Riia peapiiskopiks Johannes Habundi.<sup>20</sup> Ordu katsed oma kandidaati läbi suruda osutusid viljatuks. Habundi ametisseasumine juhatas sisse terve ajajärgu peapiiskopkonna võitluses ordu inkorporatsioonipoliitika vastu.

Uus peapiiskop alustas sellega, et keeldus astumast ordu liikmeks. Seega ignoreeris ta paavst Bonifatius IX bullat, mille järgi võis peapiiskopiks olla vaid ordu liige.<sup>21</sup> Niisugusele demonstratiivsele sammule ei julgenud rüütelvennad jõuga vastata, olukord oli liialt ebakindel. Vähe-malt ajutiselt pidi ordu minema üle *modus vivendi*-poliitikale.

Kuni sõjani Poola-Leeduga vältis ordu kiivalt teiste maaisandatega arvestamist. Võitlus ülemvõimu pärast oli kompromissitu ja välistas võimaluse ühiselt Liivimaa siseasju arutada. Et siinsed feodaalid seda teeksid, oli vaja põhjust, mis oleks neid sundinud ühise laua taha istuma. Poliitilised küsimused pakkusid selleks vähe võimalust. Teisiti oli lugu majandusküsimustega. 14.—15. sajandit on sageli iseloomustatud kui kriisiaega Euroopa feodalismis.<sup>22</sup> Langesid põllumajandussaaduste hinnad<sup>23</sup> ja kahanes raha väärtus. Selle üleeuroopalise nähtuse tagamaad peituvad kaubalis-rahaliste suhete arengus. Liivimaa ei olnud selle poolest mingi erand.<sup>24</sup> Raha väärtuse langus oli selgesti tuntav juba 14. sajandi lõpul ja see jätkus hoogsalt 15. sajandi algul.<sup>25</sup> Sissetulekute suurenda-

---

Regesten. Hrsg. von Dr. Friedrich Georg von Bunge. Dritter Band. I. Nachträge zu den zwei ersten Bänden. II. Fortsetzung von 1368—1393. Reval, 1857 (= LUB 3), reg. nr. 1637; Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Hrsg. von Dr. Friedrich Georg von Bunge. Vierter Band. Reval, 1859 (= LUB 4), reg. nr. 1638, 1640; Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Hrsg. von Dr. Friedrich Georg von Bunge. Sechster Band. Nachträge zu den fünf ersten Bänden. Riga, 1873 (= LUB 6), reg. nr. 1604; AR I, lk. 102, märkus 1; lk. 115, märkus 1).

<sup>16</sup> AR I, nr. 148, 149, 151.

<sup>17</sup> AR I, nr. 150.

<sup>18</sup> AR I, nr. 149.

<sup>19</sup> LUB 4, nr. MCDLIX: *Int erste dat dat privilegium, dat beholden is van dem orden to Lifland, dat der kerken Riga, Osele, Darpte und Kurland untersaten to reisen volgen solden, und to landweren helpen na erer macht...* Ilmselt on siin mõeldud Bonifatiusse bullat 4. pontifikaadi aastast (vt. viide nr. 15).

<sup>20</sup> Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Hrsg. von Dr. Friedrich Georg von Bunge. Fünfter Band. 1414—1423. Riga, 1867 (= LUB 5), nr. MMCCLVIII.

<sup>21</sup> LUB 4, nr. MCDXLVI: bulla 7. IV 1397.

<sup>22</sup> Vt. selle kohta näiteks Мацек Н. Табор в гуситском революционном движении. М., 1956, 18—20.

<sup>23</sup> Põllumajandussaaduste hindade kohta Liivimaal vt. Дорошенко В. В. Цены на продукты сельского хозяйства в Ливонии XV века. — История СССР, 1959, № 2, 158—169.

<sup>24</sup> Дорошенко В. В. Цены на продукты, 167—168.

<sup>25</sup> Молвыгин А. Денежное обращение и монетное дело на территории Эстонии в XIII —



miseks lasid maaisandad käibele hulgaliselt vähese hõbedasisaldusega münte.<sup>26</sup> Kasu sellest oli aga ajutine. Jätkuv majandusliku olukorra halvenemine sundis feodaale otsima vahendeid kriisist ülesaamiseks. Väljapääsu nähti mündireformis, see aga nõudis kõikide ühispingutusi.

15. sajandi teise kümnendi lõpust hakkasid toimuma Liivimaa seisustepäevad, mis oma esindatuse ja arutluse all olevate küsimuste laadi poolest erinesid varasemaist. Esiteks oli muutunud temaatika. Arutati üleliivimaalisi siseprobleeme ja võeti vastu otsuseid, mille täitmine oli kõikidele kohustuslik. Teiseks oli muutunud esindatus. Üha selgemini hakkas välja joonistuma läänimeeste ja linnade osa maaisandate kõrval. Feodaalse Liivimaa sotsiaalne jagunemine seisusteks võttis järjest selgemad piirid.

On pikematagi selge, et Liivimaa komplitseeritud riiklikes oludes oli aadelkonnal ja linnadel oma huvide maksmapanek keeruline ülesanne. Seetõttu oli ka seisusliku esindusorgani kujunemine vaevaline, mitmete tagasilöökidega protsess, mille ühe etapi lõpulejõudmist tähistas Valga konföderatsiooni moodustamine 1435. aastal.

Enne Liivimaa seisustepäevade aktide ja retsesside publitseerimise algust oli spetsiaalselt maapäevale pühendatud historiograafia napp. Arvesse tulevad vaid F. G. von Bunge, J. Eckhardti ja A. von Gerneti tööd. Bunge peab esimeseks maapäevaks 1424. aastal Valgas toimunud kokkusaamist (kriteeriumiks on võetud kõikide maaisandate ja seisuste kohalolek). Seal võeti vastu otsus, millega pandi seesuguste kooskäimistele reeglipärane alus.<sup>27</sup> Eckhardti esitatud seisukohad ei erine oluliselt Bunge omadest. Ka tema pakub esimese maapäeva toimumise ajaks aastat 1424.<sup>28</sup> Gerneti töö järgi algavad maapäevad samuti hetkest, mil fikseeriti seisuslike kooskäimiste reeglipärarus. Täpsustatud on aga aega: otsus igal aastal kokku tulla on 1422. aasta maaseadustikus.<sup>29</sup>

Liivimaa seisustepäevade aktide ja retsesside publikatsioonis on maapäeva algus viidud Gerneti seisukohaga kõrvutades aasta võrra varasemasse aega. Maapäeva kriteeriumideks on peetud järgmisi tingimusi. Esiteks peavad need olema Riia peapiiskopi ja ordumeistri ühisel otsusel kokku kutsutud. Arvestades kahe kange omavahelist lakkamatut võimuvõitlust, on see vaieldamatult üks olulisemaid maapäeva asetleidmise tingimusi. Teiseks peab neil kokkusaamistel olema esindatud kogu Liivimaa, s. t. kohal peavad olema peapiiskop, piiskopid, ordumeister käsknikega, toomkapiitlite, vasallkondade ning kolme linna — Tallinna, Tartu ja Riia — esindajad. Kõikide esindatuse tingimuste täitmine oli muidugi ideaal, milleni jõudmine oli Liivimaa oludes raskevõitu. Kolmanda ja tähtsaima momendina tuleb arvesse kõnealuste küsimuste ring: arutatakse üleliivimaalisi probleeme ja võetakse vastu otsuseid, mille täitmine on kohustuslik kogu maa ulatuses.<sup>30</sup>

Liivimaa maapäeva genesiga on orgaaniliselt seotud ja aitavad seda protsessi avada mitmed 1421. aastale eelnenud seisustepäevad. Seejärel on neid ka siin analüüsitud.

Katse teiste maaisandatega ühist keelt leida oli ordu teinud juba

первой половине XVI вв. Дис. на соиск. уч. степени канд. ист. наук. Таллин, 1969, 170—172.

<sup>26</sup> Samas, 173.

<sup>27</sup> Bunge, F. G. von. Geschichtliche Entwicklung der Standesverhältnisse in Liv-, Esth- und Curland bis zum Jahre 1561. Dorpat, 1838, lk. 79; 93, märkus 32.

<sup>28</sup> Eckhardt, J. Der livländische Landtag in seiner historischen Entwicklung. — Baltische Monatsschrift. Dritten Bandes erstes Heft, Riga, 1861, 47—48.

<sup>29</sup> Gernet, A. von. Der Ursprung des altlivländischen Landtages. — Baltische Monatsschrift, 43, 1894, 282—283.

<sup>30</sup> AR I, nr. 270.



aastal 1416, mil peapiiskop veel väljaspool Liivimaad viibis.<sup>31</sup> Ei ole võimalik täpselt kindlaks teha, kes maaisandaist algselt Valka planeeritud, kuid siis Pikasillale üleviidud kokkusaamisest osa võttis.<sup>32</sup> Kindlasti oli ordu kutsunud Tartu piiskopi Theodericus Resleri, kes lubas tulla kapiitli, linna ja vasallide heakskiidul. Uhtlasi kutsus Resler omal initsiatiivil ka Saare-Lääne piiskopi ja nõudis, et ordu ka Kuramaa piiskopi kutsuks.<sup>33</sup> Arutlusel olid mündireformiga seotud küsimused. See annab alust arvata, et ka linnade esindajad võisid kutsutud olla.<sup>34</sup> On küllalt tõenäoline, et ordu püüdis kokkusaamise korraldamisega leevendada oma halba vahekorda Tartu piiskopiga ja sondeeris pinda enne eelseisvat peapiiskopkonna rendilepingu lõppu.<sup>35</sup> Pealegi oli ordul ebaseadlik koormana kaelas Tartu piiskopkonna vasalli Johann von Doleni tapmisega tekkinud tüli lahendamise.<sup>36</sup> Maapäeva nimetusele see kokkusaamine küll ei pretendeeris, kuid kõneleb selget keelt ordu valmisolekust kokkulepeteks.

Esinduslik seisustepäev toimus 12.—19. veebruarini 1419 Valgas.<sup>37</sup> Allikate nappuse tõttu ei ole võimalik selgitada, kelle eestvedamisel see teoks sai.<sup>38</sup> Kohal olid ordumeister käsknikega, Riia peapiiskop ja Tartu piiskop. Vasallidest viibisid Valgas peapiiskopkonnast Nicolaus von der Rope, Hinrik von Vitinghoven, Otto Lode; Harju-Viru orduvasallidest Dietrich von Vitinghoven, Otto von Brakel, Peter von Tiesenhuse; Tartu piiskopkonnast Dietrich von der Rope, Engelbrecht von Tiesenhuse ja Saare-Lääne piiskopkonnast Wilhelm Varenbech. Prelaatidest mainitakse kohalolijatena Tartu praosti Friedrich von der Ropet, dekaan Johannes Schuttet ning toomhärراسid Nikolaus Vekeveret ja Bartholomäus Savijervet; peapiiskopkonnast Turaida ja Koknese foogte Brand Koskulli ning Jurgen Gudesleffi.<sup>39</sup> Tegelikult ei ole see nimekiri siiski ammendav.<sup>40</sup> Seisustepäeval arutati Dolenite ja ordu vaenust (see lõpetati piiskoppide vahetalitusel). Kas peale nimetatud tülikäsimuse Valgas veel midagi arutati, selle kohta andmed puuduvad. Kuid oletatavasti seda tehti, sest kutsutud olid ka linnade esindajad.

3. märtsiks 1420 oli Valka planeeritud peapiiskopi, Tartu piiskopi, ordumeistri ja kolme linna esindajate kokkusaamine seoses rahareformiga.<sup>41</sup> Tartu linn tahtis sinna arutada anda ka ühe kriminaalasja.<sup>42</sup>

<sup>31</sup> LUB 5, nr. MMLI: ordumeistri kiri kõrgmeistrile 18. I 1416: ...umme des besten und gemeine nutz diesses landes zu betrachten...

<sup>32</sup> AR I, nr. 211.

<sup>33</sup> LUB 5, nr. MMCXCII: Tartu piiskopi Theodericus Resleri kiri ordumeistrile 7. I 1416.

<sup>34</sup> AR I, nr. 211.

<sup>35</sup> 1405. aastal kasutas ordu ära soodsa võimaluse, et peapiiskoppi maal polnud ja sundis viimasele peale lepingu, mille alusel sai ordust 12 aastaks peapiiskopkonna eestseisja. 1417. aastal anti peapiiskopkonnale Riia ülemkarjasele küll tagasi, kuid viimane ei sõandanud siia enam oma jalga tõsta (AR I, nr. 170, 223, 225).

<sup>36</sup> 1415. aastal tapeti Preisis ülalnimetatud rüütel. Sündmus tekitas ägedat rahulolematust kogu Liivimaal. Dolenite suguvõsa nõudmisi kahjutasule toetasid lisaks Tartu piiskopile, kapiitlile ja linnale ka Harju-Viru orduvasallid (AR I, nr. 219, 230). Ordu tunnetas selgesti oma seisukorra ohtlikkust ja leppimise hädavajalikkust: *Do umme duchte uns gut, das men die sache zu eine fruntlichen ende brochte, wante, ob uns hulfe und not anlegende were, so wurde sie uns entgegen sein und zu allen dingen unwillig.* (LUB 5, nr. MMLI: ordumeistri kiri kõrgmeistrile 18. I 1416.) Vt. ka *Germet, A. von. Anfänge*, 96.

<sup>37</sup> AR I, nr. 239.

<sup>38</sup> On andmeid vaid selle kohta, et sinna olid kutsutud Tallinna, Tartu ja Riia raesadikud. Kuivõrd linnad olid kavatsenud samal ajal Valmieras linnapäeva pidada, toodi ka see Valka üle (LUB 5, nr. MMCCXCIII: Riia rae kiri Tallinnale 18. I 1419).

<sup>39</sup> AR I, nr. 239.

<sup>40</sup> 14. veebruaril 1419 Dolenite suguvõsa ja ordu vahelise protsessi lõpetuseks väljantöid üriku on lisaks ülalmainitute loetlusele öeldud: ...und vil anderer und erbarer guder lude geistlich und wertlich genouch... (LUB 5, nr. MMCCXCVII.)

<sup>41</sup> AR I, nr. 256.

<sup>42</sup> LUB 5, nr. MMCDLIV: Riia rae kiri Tallinnale 20. I 1420.



Teadmata põhjustel kokkusaamist teoks ei tehtud. Küll aga toimus mündi-reformile pühendatud päev 9. juunil Lemsalus. Maaisandaist oli isiklikult kohal vaid peapiiskop. Tartu piiskop ja ordumeister olid esindatud saadikute kaudu.<sup>43</sup> Kolme linna esindajaid, kes varem olid Valka kutsutud, Lemsalus ei olnud. Lepiti kokku, et mündihaamrid pannakse kogu maal kaheks aastaks seisma. Selle aja sees peavad ordumeister, Tartu piiskop ja peapiiskop viimase kutsel kokku saama ja tegema otsuse paremate mündide vermimise kohta.<sup>44</sup> See on selge vihje, et peapiiskop püüab oma prioriteeti ordu suhtes maksma panna.

Järgmine kokkutulek oli 12.—19. veebruarini 1421 Valgas. Puuduvad otsesed andmed, kas see toimus vastavalt Lemsalus otsustatule, s. t. kas selle eestvedajaks oli peapiiskop.<sup>45</sup> Mündinduse küsimust taheti küll Valgas arutada<sup>46</sup>, kuid kas konkreetsele otsusele jõuti, pole teada. Pealegi on sama probleemi juurde ikka uuesti tagasi tulnud.

Analoogiliselt 1419. aastal Valgas toimunud seisustepäevaga pidasid linnad sealsamas 12. veebruaril 1421 oma päeva.<sup>47</sup> Prelaatidest olid kohal peapiiskop ning Tartu ja Tallinna piiskopid koos oma kapiitlite esindajatega, ordut esindas ordumeister käsknikega. Vasallid olid kohal üle kogu maa.<sup>48</sup>

12. veebruaril leppisid prelaadid, ordu ja vasallid kokku, et metallide Venemaale vedamine on nüüdsest kõrge trahvi ähvardusel keelatud. Sellest anti teada ka linnade saadikuile. Viimased vastasid, et keeld ei puuduta mitte ainult neid, vaid kõiki hansalinnu, kes Novgorodiga kauplevad. Juba samal päeval kirjutasid linnade esindajad sellest Lüübekile, Visbyle ja Brüggele.<sup>49</sup> Nii vastandusid teravalt maaisandate ja linnade kaubandushuvid.

Orduga püüdsid linnad siiski muudes küsimustes kokku leppida. Hansalinnade nimel nõudsid nad 1398. aastal kehtestatud naelatolli kaotamist, sest see olevat end ammu tasunud. Pakuti mõlemapoolset kasu silmas pidades välja ordu ja hansalinnade liidu mõte.<sup>50</sup>

Ordu oli Valgas arutamiseks esitanud ka oma suhted Taani kuningaga. 19. veebruaril kurtis ordumeister kõigi kohalviibijate ees, et teda on Doleni-juhtumi ja Harju-Viru valdamisõiguse pärast kuningas Erik XIII ees laimatud.<sup>51</sup> Peapiiskop ning Tartu ja Tallinna piiskopid tõendasid

<sup>43</sup> AR I, nr. 256. Tartu piiskop oli enda nimel läbirääkimisi pidama volitanud 3 vasalli: Dietrich von der Rope, Engelbrecht von Tiesenhuseni ja Hans von Doleni (AR I, nr. 257).

<sup>44</sup> AR I, nr. 257.

<sup>45</sup> AR I, nr. 276.

<sup>46</sup> Ordu oli Tallinnat vannutanud, et mündinduse üle hoolega enne aru peetaks ja siis kaks või kolm saadikut Valka saadetaks (LUB 5, nr. MMDXVIII: ordumeistri kiri Tallinnale 8. XII 1420).

<sup>47</sup> Riia teatas 7. I 1421 Tallinnale, et enne kui härrad ja prelaadid alustavad, on vaja, et linnad oleksid oma arutamised lõpetanud: *...so is dat nuttest, dat de stede ere sake vor tiid gheendighet mochten hebben...* (AR I, nr. 272.) Vt. ka AR I, nr. 273: Tartu kiri Tallinnale 21. I 1421.

<sup>48</sup> Et Valgas olid koos kõikide feodaaljõudude esindajad, kinnitab fragment peapiiskopi ja Tartu piiskopi kirjast Erik XIII-le 19. II 1421, milles öeldakse, et ordu on kurnud oma häda *...in vorghaderinghe unde jegenwardicheit unser, unser capittle, ritterschap unde stede deses gemeynen landees...* (AR I, nr. 277.) Sedasama võib järeltada ka Tallinna piiskopi kirjast Erik XIII-le 19. II 1421, milles öeldakse sama asja kohta: *...yn vorghaderinge unde yeginwardicheit der erwerdighen yn Gode vaderen unde heren, her Johans ertzebysschopes to der Ryge, her Dyderikes bysschopes to Darpte, erer capytle, rytterschap unde raden, unser, unses capyttels, rytterschap unde stede desser ghemeynen landes ...myt uns tosamende gewest syn ... unsem capyttel, rytterschap unde steden van Haryen unde Wyrlande unde velen anderen luden geistlik unde wertlik...* (AR I, nr. 278.)

<sup>49</sup> AR I, nr. 275: Valka kogunenud Riia, Tallinna ja Tartu raesaadikute kiri Lüübekile 12. II 1421. Vt. ka AR I, nr. 274, 276.

<sup>50</sup> AR I, nr. 276.

<sup>51</sup> Samas.



oma kirjades kuningale nende süüdistuste alusetust.<sup>52</sup> Nii esindatuse, arutluse olnud küsimuste laadi kui ka vasallide osatähtsuse poolest otsuste langetamisel<sup>53</sup> võib kindlalt öelda, et tegemist oli esimese maapäevaga.

25.—28. jaanuarini 1422 arutati Valgas jälle kogu Liivimaa asju ühist kasu silmas pidades.<sup>54</sup> Linnad, kes samuti olid sinna kutsutud, pidasid 24. jaanuaril samas maha oma päeva. Riia, Tartu ja Tallinn olid suures ärevuses maaisandate poolt kehtestatud soola väljaveo keelu pärast.<sup>55</sup> Kompromissini selles asjas maapäeval ei jõutud.<sup>56</sup> Samuti jäid tagajärjetuks ordu katsed saada maaisandailt sõjalist abi.<sup>57</sup> Riia linna ja ordu vahel puhkes avalik tüli, sest ordu nõudis 1330. aasta alluvuslepingu uut kinnitamist. Peapiiskop asus linna poolele.<sup>58</sup> Mündinduse kohta võeti vastu otsus, kuid selle sisust ei ole võimalik midagi täpsemat öelda.<sup>59</sup> Ometi on 1422. aasta Valga maapäeval mõneti ephhiiloov tähtsus<sup>60</sup>: Liivimaa feodaalid võtsid vastu nn. maaseadustiku, mis on esimene teadaolev katse ühtlustada maa elu. Riia peapiiskop<sup>61</sup>, kellel olid volitused Saare-Lääne piiskopilt ja Kuramaa piiskopilt, Tartu piiskop Tallinna piiskopi volitusel ja ordumeister Saare-Lääne piiskopi volitusel saavutasid oma piiskopkondade ja rahva nimel ning kapiitlite ja nõunike enamiku<sup>62</sup> heakskiidul mitmes küsimuses kokkuleppe, mida tuli rangelt ja kõrvalekaldumatult täita.<sup>63</sup>

Maaseadustiku võib tinglikult jaotada kolmeks osaks. Esimeses juhitakse tähelepanu usuelusel esinevatele puudustele ja jagatakse näpunäiteid nende kõrvaldamiseks. See moodustab seadustiku lõviosa.<sup>64</sup> Teises manitsetakse rangelt jälgima, et ei müüduks sõjavarustust mitte kristlastele ja valeusulistele.<sup>65</sup> Kolmandas sätestatakse, et maa julgeoleku ja kasu huvides peavad edaspidi kõik selle maa isandad — peapiiskop, piiskopid

<sup>52</sup> Samas, nr. 277, 278.

<sup>53</sup> Valka kogunenud Riia, Tallinna ja Tartu raesaadikute kirjas Lüübekile 12. II 1421 kurdeti kaubanduskeelu üle ja öeldi, et selle on kehtestanud ... *de heren und prelaten unde de ritter und knechte, myt uns to lande...* (AR I, nr. 275.)

<sup>54</sup> LUB 5, nr. MMDLXXII: ordumeistri kiri Tallinna raele 26. XII 1421.

<sup>55</sup> AR I, nr. 291.

<sup>56</sup> AR I, nr. 292, 296.

<sup>57</sup> Vt. AR I, nr. 300: väljavõte kõrgmeister Paul von Russdorfi memoriaalist Brandenburgi komtuurile Ludwig von Lanseele 3. V 1422; AR I, nr. 297.

<sup>58</sup> AR I, nr. 297.

<sup>59</sup> Ordumeistri kirjas Tallinna raele 6. II 1422 nõuti Valgas vastuvõetud otsuste täpset täitmist (LUB 5, nr. MMDLXXXII).

<sup>60</sup> Ületähtsustada ei ole aga ka mingit põhjust. A. von Gerneti arvates pandi maaseadustiku vastuvõtmisega alus koguni liitriigile (vt. *Gernet, A. von. Der Ursprung des altlivländischen Landtages*, 283). See on aga alusetu väide.

<sup>61</sup> On arvatud, et tema oli maaseadustiku vaimseks isaks (*Arbusow, L. Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland. — Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte. III.* Leipzig, 1921, 51), kuigi maaseadustikust endast seda välja lugeda pole võimalik. Küll on aga 1504. aasta Valmiera maapäeva retsessis öeldud 1422. aasta seadustikule viidates: *Indt erste lesen let de her meister enem breff des heren ertzbischoffes Johannis, von prelaten unde van dem heren meister to Lifflande ermals bolevet und vorsegelt ...* (Akten und Rezesse der livländischen Ständetage. Bearbeitet von L. Arbusow, Bd. III (1494—1535). Riga, 1910, nr. 28.)

<sup>62</sup> AR I, nr. 299: ... *und dat meeste part unser rede ...* Kollegiaalse valitsemis- ja kohtuorganina oli maanõukogu Harju-Virus olemas juba 1282. aastast (vt. *Bunge, F. G. von. Das Herzogthum Estland unter den Königen von Dänemark. Gotha, 1877, 136 jj.*). Piiskopkondade nõukogud kujunesid kohtuinstantsiks 15. sajandi viimasel kolmandikul. Nõuandva institutsioonina on nende olemasolu täheldatav 14.—15. sajandi vahetusest alates (vt. *Transehe-Roseneck, A. von. Zur Geschichte des Lehnswesens*, 41—42).

<sup>63</sup> AR I, nr. 299.

<sup>64</sup> Originaalis ei ole maaseadustiku punktid nummerdatud. Parema jälgitavuse huvides on seda tehtud allikpublikatsioonis (AR I, nr. 299). 15 punktist on usuelule pühendatud nr. 1—13.

<sup>65</sup> AR I, nr. 299: seadustiku punkt nr. 14.



ning ordumeister — kokku tulema ajal ja kohas, mille määrab peapiiskop kokkuleppel teiste prelaatide ja härradega. Sellistel kokkusaamistel arutatakse ja korraldatakse võimalust mööda nii vaimulikke kui ilmalikke asju.<sup>66</sup>

Maaseadustiku võtsid maaisandad vastu oma alamate nimel. Kuid nagu tekstist näha, on eelnevalt konsulteeritud kapiitlite ja vasallidega. Millises ulatuses seda tehti ja kas nende esitatud arvamustel oli ka mõju maaseadustiku kokkupanemisele, selle üle ei ole võimalik otsustada. Samuti ei ole märgata linnade kui iseseisvate tegurite osa.

Järgmine maapäev toimus juba samal, 1422. aastal, sest rahareform oli koormana kaelas. Algselt 24. augustiks Valmierasse planeeritud kokkusaamine<sup>67</sup> viidi üle Võndu<sup>68</sup>. Maaisandaist olid isiklikult kohal peapiiskop ja ordumeister. Tartu piiskop oli enda nimel otsustama volitanud praost Bartholomäus Savijerve, dekaan Johannes Schutte ja vasallid Dietrich von der Rope, Engelbrecht von Tiesenhuseni ning Hans von Doleni. Ordumeistril ja neljal käsnikul, Viljandi ja Tallinna komtuuril ning Järva ja Rakvere foogtil olid volitused Kuramaa, Saare-Lääne ja Tallinna piiskopi ning kogu orduala nimel.<sup>69</sup> 27. augustil kinnitasid maaisandad ja nende saadikud oma alamate — kapiitlite, rüütlite ja kannupoiste (nende esindajad viibisid kohal) — ning linnade nimel uue mündikorralduse.<sup>70</sup> Linnade nimel otsustamine oli siiski ennatlik. Riia rae-saadikud ei olnud ilmselt kohalgi, sest orduga oldi pahuksis.<sup>71</sup> Tartu linn seisis aga 1423. aastal mündikorraldusele vastu.<sup>72</sup>

Maapäeval oli arutlusel ka ordule antava sõjalise abi küsimus. Prelaadid ütlesid ordule ära. Kui mõned vaimulike maaisandate vasallidest, nagu Tartu piiskopkonnast Klaus Ixkul ja peapiiskopkonnast Jurgen Gudesleff, olid valmis orduvägedega ühinema, siis mõlema senjöörid kutsusid nad ära nii heaga keelitades kui halvaga ähvardades.<sup>73</sup>

Kokkuleppel igal aastal kord kokku tulla ja ühiselt Liivimaa asju arutada ei suudetud kinni pidada. 1423. aastal maapäeva ei toimunud. Põhjus peitus ordu ja peapiiskopkonna prelaatide järsult teravnenu- vastuoludes.<sup>74</sup>

<sup>66</sup> AR I, nr. 299: *In welcher tosampdekomige men overspreken, handelen, nach vormoge schicken und richtigen soll alsodane brekelicheit geistliker und wertliker achte, de dessen lande schedelich edik unbequeme syn mochten...*

<sup>67</sup> LUB 5, nr. MMDCXXIV: ordumeistri kiri Tallinna raele 24. VII 1422.

<sup>68</sup> LUB 5, nr. MMDCXXX: Tallinna komtuuri kiri Tallinna raele 14. VIII 1422.

<sup>69</sup> AR I, nr. 307, 308.

<sup>70</sup> LUB 5, nr. MMDCXXXII; AR I, nr. 308.

<sup>71</sup> AR I, nr. 297, 307.

<sup>72</sup> AR I, nr. 307. LUB 5, nr. MMDCXXXII: mündiretsessis on öeldud: *...de wi noch rade und volbort und willen allen unsen undersaten, als capittel, ritter und knechte und der stede in Lifflande, der wi alle ere vulmechtigen boden bis uns gehet haben, to ener gemener nut und beteringe dusses landes geschiket und gesat hebben in dusser nageschrevenen wise...* Kui piirduda vaid retsessiga, siis jääb mulje suurest üksmeelest feodaalide vahel. Tegelikuses oli asi sellest kaugel.

<sup>73</sup> AR I, nr. 307; LUB 5, nr. MMDCXXXIV: ordumeistri kiri kõrgmeistrile 6. IX 1422.

<sup>74</sup> Kartes peapiiskopi ja teiste orduvastaste vaimulike jõudude koondumist, nurjasid rüütelnad 1423. aastaks planeeritud provintsiaalkirikukogu (AR I, nr. 317). Pealegi olid peapiiskop ja kapiitel asunud inkorporeerimise tühistamise teele. Paavstikuuria juures käis äge võitlus Bonifatius IX bullade pärast. Ordu palus paavsti, et bullasid korrataks (Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch. Begründet von F. G. v. Bunge, im Auftrage der baltischen Ritterschaften und Städte fortgesetzt von Hermann Hildebrand. Band 7. 1423 Mai—1429 Mai. Riga; Moskau, 1881 (= LUB 7), nr. 22: kõrgmeistri ja orduvendade kiri paavst Martinus V-le augusti keskelt 1423). Riia peapiiskop ühes oma kapiitliga taotlesid aga Bonifatiusi bullade kaotamist (LUB 7, nr. 62: Riia peapiiskopi Johannes VI Habundi ja kapiitli kiri paavst Martinus V-le 22. XII 1423). Esialgu oli edukam peapiiskop oma toomhärradega. Bullad suspendeeriti Martinus V poolt 13. jaanuaril 1423 (AR I, nr. 318), inkorporeerimisele eelnenud vabadused saadi tagasi sama aasta 22. detsembril (LUB 7, nr. 63). Kohe neid aga avalikkuse ette ei toodud, sest ordu vastu oli septsusel suurem intriig.



9.—14. jaanuarini 1424 Valgas peetud maapäeva kohta ei ole palju andmeid. Kohal olid Tartu ja Kuramaa piiskopid, Riia, Tartu ja Saare-Lääne toomkapiitlite esindajad, rüütlike ja kannupoiste esindajad kogu maalt, ordumeister käsknikega ja linnade esindajad.<sup>75</sup> Arutlusel olid Saare-Lääne piiskopitooli täitmine<sup>76</sup> ning ordu ja Riia linna vaheline tüli, milles linn süüdlaseks pooleks tunnistati.<sup>77</sup> Peapiiskop oli alguses vist küll kohal, kuid lahkus, sest linnad ja seisused toetasid ordumeelse mehe valimist Saare-Lääne piiskopiks.<sup>78</sup>

1424. aastal toimus veel teinegi maapäev, nimelt 22.—25. oktoobrini Valgas. Kohal olid Tartu piiskop, keda volitasid tema alamad ning kes esindas ka Saare-Lääne piiskoppi ja tema alamaid; ordumeister, Viljandi ja Tallinna komtuurid ning Järva, Võnnu, Karksi ja Rakvere foogtid; Alüksne komtuur koos Harju-Viru vasallide saadikutega (volitatud kõikide ordualamate ja Kuramaa ning Tallinna piiskoppide, nende kapiitlite ja alamate poolt); Riia piiskopikandidaat Henningus Scharpenberch koos kahe toomhärra ning nelja piiskopkonna vasalliga (esindas peapiiskopkonda ja selle alamaid) ning lõpuks Tallinna, Tartu ja Riia raesaadikud.<sup>79</sup> Võeti vastu otsus, millega täiendati 1422. aasta mündimäärustikku, reguleeriti võlgade tasumise korda ja fikseeriti, et feodaal, kelle juurde on pagenud võõrad talupojad, peab kas tasuma nende tõestatud võlad või nad välja andma.<sup>80</sup>

1425. aastal vilksatas hetkeks Liivimaa feodaaljõudude omavahel leppimise võimalus (vähemalt nii näis ordule). Uue peapiiskopi ametisse pühitsemise ajal oli maamarssal prelaatidega selles põhimõtteliselt kokkuleppele jõudnud. Lepingu kirjalik vormistamine pidi toimuma järgmisel maapäeval.<sup>81</sup>

Maapäeval, mis leidis aset 13.—18. veebruarini 1426 Valgas, olid prelaadid küll valmis Liivimaa asjus ordu kõrval seisma, kuid suulisele lubadusele kirjaliku kinnituse andmist ei pidanud nad vajalikuks.<sup>82</sup> Omavahel suutsid maaisandad kokku leppida vaid mündireformi asjaš. 18. jaanuaril tegid nad otsuse, millega täpsustati uute müntide vermimist ja käivet.<sup>83</sup> Linnad ei tundnud end kohustatud olevat otsust täitma, kuigi Riia andis peapiiskopi ja ordumeistri mõjutusel hiljem järele.<sup>84</sup>

Riia peapiiskopi ja ordu vastuolud süvenesid veelgi. Paavst Martinus V tunnistas kehtetuks Innocentius VI bullad 1360. aasta 16. märtsist ja 17. augustist ning andis ülemvõimu Riia linnas üle peapiiskopile.<sup>85</sup> Olgugi

<sup>75</sup> AR I, nr. 330, 332. Täpset maapäeva esindatust pole võimalik allikate nappuse tõttu kindlaks teha.

<sup>76</sup> AR I, nr. 330, 332.

<sup>77</sup> LUB 7, nr. 53: Riia kiri Tartule ja Tallinnale 2. XII 1423; AR I, nr. 332.

<sup>78</sup> AR I, nr. 332.

<sup>79</sup> AR I, nr. 339.

<sup>80</sup> LUB 7, nr. 206; AR I, nr. 339.

<sup>81</sup> LUB 7, nr. 316: ordumeister kõrgmeistrile 10. VII 1425: *Und vertmer umbe daz hogeste, als umbe eyntrecht und verbyndunge der prelaten und gemeynen rittere und knechte und stete zcu Lüfflande und unszem ordin, hat her is so verre gebrocht, das im die prelaten vorgeant vor den gemeynen rittern und knechten und steten des ganczen landes zcu Lüfflande in seyne hant und in unsen namen gelarbt haben und irre hantuff ir bruste gelacht haben eydes geweyssze, dar sie nummermer weder unszen ordin thun wellen, sunder sich vorbinden wellen myt unsem ordin, um bistendig zcu seyn und helfen weder alle, die uns und unsten ordin anfechtende seyn, sie seyn heiden adir kristen etc. Dergeleichen hat unszer landmarschalk in wedder geloubt in unszen namen und das stehet uff die neeste unszer allir zcusamphekomunge, daz man danne dar vorden befesten, schreiben und vorsegelen sulle.*

<sup>82</sup> LUB 7, nr. 416: ordumeistri kiri kõrgmeistrile 24. I 1426. Prelaatide vastupanu murdmiseks ei näinud ordumeister muud võimalust, kui nende väljavahetamine ordumeelsemate vastu.

<sup>83</sup> LUB 7, nr. 409.

<sup>84</sup> AR I, nr. 353: Riia kiri Tartule 10. II 1426; AR I, nr. 350.

<sup>85</sup> LUB 7, nr. 304.



et uuele isandale truuduse vandumine teoks ei saanud, olid ordu huvid ühes põhimõttelises küsimuses jälle tugevasti kõigutatud.

Kodusõjahõnguliseks muutus olukord 1428. aastal. Hoolimata katsetest<sup>86</sup> ei suutnud ordu nurja ajada selleks aastaks planeeritud kohaliku kirikukogu, mis toimus 25. jaanuarist 6. veebruarini Riias. Seal arutasid prelaadid suure saladuskatte all ka ordu vastu tegutsemist. Paavsti juurde läkitati delegatsioon, kelle ülesandeks oli Liivimaa sisesuhete tutvustamine ordule ebasoodsas valguses.<sup>87</sup> Ordu sai aga saadikute missioonist teada ja Preisis tapeti kogu delegatsioon.<sup>88</sup> Sellele vägivalla-aktile vastasid Riia peapiiskop ja kapiitel paavst Martinus V bullade avalikuks tegemise ja demonstriivse ordurõivaste mahapanekuga.<sup>89</sup>

On märkimisväärne, et tuli lahendati Liivimaa oma jõududega. Tülitsevad pooled palusid vahekohtunikeks 24 rüütlikeisusest meest.<sup>90</sup> 14. augustil 1428 Valgas väljaantud otsuses käsitlesid viimased konflikti ordule igati soodsas valguses.<sup>91</sup> Niisugune asjade käik annab kõigepealt tunnistust lääniaadli autoriteedi tõusust maaisandate silmis. Vasallide otsus kõneleb aga selget keelt sellest, et ordu ja peapiiskopkonna prelaatide tülis nende sümpaatia rüütlevendade poole kaldus. Läänimehed olid huvitatud stabiilsest ja rahulikust arengust, mida Riia peapiiskopid oma emantsipeerumispüüdlustega ja sellest tuleneva pingega vaevalt soodustasid.

Läänimehed tundsid end üha kindlamini. Kui 1430. aastal ordu ja peapiiskopkonna vaenus ähvardas uuesti sõjaliseks konfliktiks üle kasvada, võtsid vasallid nõuks asju isekeskis arutada.<sup>92</sup> Sama aasta 17. septembril Viljandis toimunud kokkusaamise ilmselt tähtsaim saavutus oli Tartu piiskopi ajutine isoleerimine. Ta nimelt lubas kahe kange konfliktis era-pooletuks jääda.<sup>93</sup>

Peapiiskop ja kapiitel jäid ilma liitlasteta ning neil tuli anda ordule ajutiselt järele. 1431. aasta veebruaris läkitasid vaenutsevad pooled paavstile kinnitamiseks ühise kokkuleppe, mille alusel Martinus V kehtestatud vabadused on maksvad Riia toomhärade kohta kuni viimaste surmani. Uued kapiitli liikmed pidid aga igavesti ordurõivaid kandma.

<sup>86</sup> LUB 7, nr. 444: kõrgmeistri kiri ordu prokuraatorile Roomas 8. IV 1426; LUB 7, nr. 533: kõrgmeistri kiri ordumeistrile 31. X 1426.

<sup>87</sup> AR I, nr. 365.

<sup>88</sup> *Amelung, F.* Baltische Culturstudien aus den vier Jahrhunderten der Ordenszeit (1184—1561). Erster Halbband. Dorpat, 1884, 142—144; LUB 7, lk. 512, märkus 1.

<sup>89</sup> LUB 7, nr. 711: orduprokuraatori kiri kõrgmeistrile 12. V 1428.

<sup>90</sup> LUB 7, nr. 720. Ordu huvid esindasid Tallinna bürgermeister Kost von Borsten ja üksteist Harju-Viru vasalli: Johan von Lechtes, Otto von Brakel, Hermen Soie, Wolmer Wrangel, Klawes Soie, Otto Soie, Willem Lode, Hans Tuve, Hans Lode, Hinrich Metsentaken ja Hans Soie. Peapiiskopkonna esindajad olid Engelbrecht von Tiesenhuse, Peter von Tiesenhuse, Hinrich von Vitinkhoven, Odert Orges, Kersten von Rosen, Bertram von Ixkul, Diderick Ixkul, Vriderick Swarthoff, Klawes Mekes, Eilart Kruse, Gosschalk von der Pale ja Rolof Perseval. Tegemist oli vasallidega, kellel oli lääne korraga mitme maaisanda juures (vt. AR I, nr. 372; LUB 7, 733; *Gernet, A. von.* Die Anfänge, 115—116).

<sup>91</sup> Peapiiskop ja toomkapiitel pidid tunnistama, et nad rõivaste vahetusega pole tahtnud ordu t solvata. Kui ordu soovib selles küsimuses edasi protsessida, siis võib ta tegutseda oma äranägemise järgi (AR I, nr. 372; LUB 7, nr. 733).

<sup>92</sup> Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch. Begründet von F. G. v. Bunge, im Auftrage der baltischen Ritterschaften und Städte fortgesetzt von Hermann Hildebrand. Band 8. 1429 Mai—1435. Riga; Moskau, 1884 (= LUB 8), nr. 315: rüütel Peter Tiesenhuse ja Tartu piiskopkonna läänimeeste kiri Tallinnale 11. IX 1430, kus viimaseid kutsuti Viljandisse Harju-Viru rüütelkonna organiseeritavale kokkusaamisele ühiselt Liivimaa asju arutama: *Hyrumme, ersamen leven vrunde, in rechter endrachtlicher betrachtlinge so bydde wy gemenliken juwe leve de juwen up desulven tiit dar to hebbende unde helpen to bewegende dat gemene beste des landes, unde ok uns nutte unde geraden dunket, dat gi es nicht en laten, wente des wol behoff unde not is alze uns dunket: ...*; AR I, nr. 377.

<sup>93</sup> LUB 8, nr. 336: ordumeister kõrgmeistrile 5. X 1430.



Kõikides muudes tüliküsimustes kehtestati kahekümneks aastaks sõbralikud suhted.<sup>94</sup>

Kuigi paavst Eugenius IV kinnitas ordu ja peapiiskopkonna prelaatide ühise otsuse<sup>95</sup>, muutis see olukorda vähe. Riia peapiiskop ja toomkapiitel leidsid Baseli kirikukogu näol uue apellatsiooninstantsi, mida ordul kinni maksta polnud võimalik. Kirikukogu sümpaatia kuulus peapiiskopkonnale. Arvukates kaebekirjades kurtsid Riia prelaadid oma häda ja nõudsid abi oma õiguste jaluleseadmiseks.<sup>96</sup> Et Baselis asjad ordu jaoks ebasoovitava pöörde võtsid, said rüütelvennad ka ise aru.<sup>97</sup> Ent kirikukogul puudus Liivimaa sisetülide lahendamiseks reaalne jõud. Tagajärjetuks jäid ka püüdlused kasutada lepitamisel kohalike läänimeeste ja linnade abi.<sup>98</sup>

Liivimaa feodaalide omavaheliste suhete iseloomulikke jooni oli see, et kokkulepetele jõuti alles siis, kui ühine häda käega katsuda. Ordu raske sõjaline lüüasaamine poolakailt 1. septembril 1435 Svienta juures ja sellele järgnenud interventsioonioht löid eeldused ajutiseks siserahuks.<sup>99</sup> Maapäeva polnud selleks ajaks toimunud üheksa aasta jooksul, hoolimata 1422. aasta kokkuleppest.<sup>100</sup> Nüüd nõudsid selle kokkukutsumist kõik Liivimaa seisused.<sup>101</sup>

27. novembrist 4. detsembrini 1435 Valgas peetud maapäev oli varasematega võrreldes kõige esinduslikum.<sup>102</sup> Arutati praktiliselt kõiki Liivimaa sisepoliitilise elu sõlmprobleeme.

Esiteks leppisid ordu ja Riia peapiiskop ning kapiitel omavahel kokku lükata Riia linna alluvuse küsimuse lahendamine 12 aastaks edasi.<sup>103</sup> Teiseks leppisid osapooled, arvestades Baseli kirikukogu otsust sama aasta 24. aprillist<sup>104</sup>, Tartu, Saare-Lääne ja Kuramaa piiskoppide, samade kirikute praostide, dekaanide ning vasallide ja linnade juuresolekul ja heakskiidul kokku, et Riia peapiiskop ning kapiitli liikmed igavesti augustiinlaste rõivaid võivad kanda.<sup>105</sup>

Üleliivimaaaliselt tähtsaimad otsused on aga kirjas 4. detsembril väl-

<sup>94</sup> AR I, nr. 382.

<sup>95</sup> LUB 8, nr. 558.

<sup>96</sup> LUB 8, nr. 778, 852, 891.

<sup>97</sup> LUB 8, nr. 870: praost Arnold Datteleni kiri Baselist kõrgmeistrile 15. X 1434: ...*dy sache von Rige weder den orden macht sich von tage czu tage swerrer...*; LUB 8, nr. 920: ordu prokuraatori Andreas Pfaffendorfi kiri Baselist kõrgmeistrile 1. V 1435.

<sup>98</sup> LUB 8, nr. 919: Baseli kirikukogu kirjas Riia, Tartu ja Tallinna raele 24. IV 1435 kutsutakse üles kaasa aitama ordu ja peapiiskopi ning kapiitli tüli lahendamisele; AR I, nr. 406, 407, 410, 411.

<sup>99</sup> Svienta all lüüasaamise tähtsust Valga konföderatsiooni moodustamisele on raske alahinnata. Vaevalt oleks ordu parema sõjaõnne korral olnud valmis nii suurteks kompromissideks. (Vt. *Napiersky, C. E. Livländische Landeseinigung von Jahren 1435. — Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands. Hrsg. von Dr. F. G. von Bunge. Erster Band. Reval, 1857, 114—123; AR I, nr. 415.*)

<sup>100</sup> AR I, nr. 294: maaisandate otsus kord aastas kokku tulla ja ühiselt Liivimaa asju arutada.

<sup>101</sup> LUB 8, nr. 982: Liivi ordu käsknikud kõrgmeistrile 27. IX 1435: *So was wol der hern bisschoffe Darpte und Ossell mit iren capitteln, rittern und knechten beger, das wir mit dem hern ercezbisschoffe von Rige enen tagh vorrameten ... und derglichen mit den andir prelaten, ritteren und knechten dessir lande, zcu vertastende, app wir uns mit dem erbenanten hern ercezbisschoffe mochten vorglichen...*

<sup>102</sup> Kohal olid kõik piiskopid (ka Tallinna oma) ja nende toomkapiitlite esindajad ning Liivimaa ordukäsknikud. Nii peapiiskopkonna kui ka Tartu ja Saare-Lääne piiskopkondade vasallid olid esindatud igaüks nelia täievolilise saadikuga, ordu Harju-Viru läänimehed aga 8 mehega. Linnadest olid kohal Tallinna, Tartu ja Riia raesaadikud (vt. AR I, nr. 415).

<sup>103</sup> LUB 8, nr. 1018; AR I, nr. 415.

<sup>104</sup> LUB 8, nr. 918, 919.

<sup>105</sup> LUB 8, nr. 1019. Teiste sõnadega: jõusse jäävad kõik selles küsimuses paavst Martinus V väljaantud bullad.



jaatud maapäeva retsessis. Selle dokumendiga pandi alus nn. Valga konföderatsioonile, parimale riiklikule ühendusele Liivimaa vallutamisest saadik. Olgugi et konföderatsiooni garantii piirdus vaid kuue aastaga<sup>106</sup>, tähistab see leping Liivimaa seisussuhete arengus kvalitatiivset nihet. Esimest korda tunnistasid maaisandad enda kõrval võrdväärsete lepingu-partneritena läänimehi ja linnu. Valga konföderatsioon oli üles ehitatud seisuslikul põhimõttel.<sup>107</sup>

Puuduvad allikad selle kohta, kuidas toimus retsessi koostamine, milised vaidlused sellele eelnesid ning mil moel õnnestus vasallidel sundida maaisandaid endaga arvestama. Kõik retsessi punktid räägivad aga selget keelt sellest, et ilmalikud seisused olid vähemalt hetkeks suutnud lepitada vaenutsevad pooled ja teinud katse Liivimaa elu juhtimiseks rahulikule arenguteele. Esiteks kohustusid liidu liikmed omavahelised tüliküsimused lahendama rahulikult teel erapooletute vahekohtunike abiga. Omavoli üksteise vastu oli keelatud.<sup>108</sup> Teiseks ei tohtinud kinni pidada liidupartnerite saadikuid ja kirjavahetust.<sup>109</sup> Kolmandaks kohustusid maaisandad lahendama oma tülid alamatega nende kohta käivate seaduste alusel.<sup>110</sup> Neljandaks ei tohtinud keegi vahele segada toomkapiitli valimistele.<sup>111</sup> Viieandaks ei olnud kellelgi õigust pidada sõdu väljaspool Liivimaa ilma teiste osapoolte nõusolekuta. Kui see aga juhtub, siis peab sõdija arvestama, et jääb lepingupartnerite toetusest ilma.<sup>112</sup> Kuuendaks kohustusid kõik liidu liikmed vaenlase sissetungi korral maakaitsest osa võtma.<sup>113</sup> Seitsmendaks kohustuti austama üksteise vabadusi, õigusi ja privileege.<sup>114</sup>

Valgas arutati ka mündireformi ning suhteid Poola ja Leeduga. Milise tulemuseni aga jõuti, selle kohta puuduvad täpsed andmed.<sup>115</sup>

1435. aasta on tähelepanuväärne sellegi poolest, et Liivimaa maapäev sai endale nime.<sup>116</sup> Esimesi maapäevi on kaasaegseis allikais nimetatud õige mitmeti, kuid alati on rõhutatud maaisandate juhtivat osa.<sup>117</sup> Valga

<sup>106</sup> LUB 8, nr. 1020; AR I, nr. 415.

<sup>107</sup> Liidu liikmeteks olid Liivi ordu, Riia peapiiskop ning Tartu, Saare-Lääne, Kuramaa ja Tallinna piiskopid koos toomkapiitlitega; peapiiskopkonna, Tartu, Saare-Lääne ja ordu Harju-Viru vasallid ning Riia, Tartu ja Tallinna linn (LUB 8, nr. 1020).

<sup>108</sup> Selle punkti teravik on suunatud eelkõige ordu vastu (vt. *Stavenhagen, O. Johann Wolthuss von Herse, 1470—71 Meister des Deutschen Ordens zu Livland. — Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Siebzehnten Bandes erstes Heft. Riga, 1897, 64*).

<sup>109</sup> Silmas on peetud Riia provintsiiaalkirikukogu saadikute tapmist 1428. aastal (LUB 7, lk. 512, märkus 1).

<sup>110</sup> Piiskoppidest maaisandad on 15. sajandi algul korduvalt oma vasallide vastu paavsti juurest abi otsinud. Markantseim näide selle kohta on Saare-Lääne piiskoppide jagelemine rüütel Wilhelm Varensbechiga. Tüli paisus suureks rahvusvaheliseks skandaaliks (vt. *Gernet, A. von. Die Anfänge, 99*).

<sup>111</sup> Ordu inkorporatsioonipoliitika vastu suunatud otsus.

<sup>112</sup> Otsus on suunatud jälle eelkõige ordu vastu, kes Gdanski 1397. aasta leppel (AR I, nr. 151) vaatamata korduvalt sõjalist toetust nõudis.

<sup>113</sup> Kuidas maad pidi kaitstama, selle kohta ei ole midagi täpsemat öeldud. Igatahes ei ole ordule kui sõjaliselt kõige tugevamale juhtivat kohta reserveeritud (*Stavenhagen, O. Johann Wolthuss von Herse, 65*).

<sup>114</sup> AR I, nr. 415.

<sup>115</sup> Samas.

<sup>116</sup> «Nime ilmumine on alati suursündmuseks, isegi siis, kui asi on juba enne tuntud, sest ta tähistab otsustavat epohhi teadvusse kerkimiseks» (*Bloch, M. Ajaloo apoloogia ehk ajaloolase amet. Tln., 1983, 100*).

<sup>117</sup> Ordu kirjavahetuses näiteks nii: *einen dach ... mit den herren und praelaten desser lande* (LUB 5, nr. MMDXVIII); *dach mit den prelaten und heren desser lande ... umb etzliker sake und gebrekener wille desser lande* (LUB 5, nr. MMDLXXII); *dage ... mit den prelaten desser lande* (LUB 5, nr. MMDLXXXII); *so hebben wi mit unsem heren van Rige overdragen, dat wi dar umme to Woldemar wellen to samende komen ... dar umme wi ok beide unser heren van Darpte bekoret hebben* (LUB 5, nr. MMCXXIV); *wy hebben myt unszem heren van Dorpte und myt den anderen prelaten etc. desses*



konföderatsiooniga seoses ilmus dokumentidesse nimetus *ühine maapäev*.<sup>118</sup>

Allikate nappuse tõttu jäävad käsitletava perioodi maapäevade juures mõned momendid üsna ähmaselt valgustatuks. Pole kahtlust, et maapäev kutsuti kokku peapiiskopi ja ordumeistri ühisel otsusel.<sup>119</sup> Sellest anti teada teistele maaisandatele, kes enamikul juhtudel tulid isiklikult kohale. On ilmne, et linnade kutsumine käis maaisandate kaudu.<sup>120</sup> Kuid peaaegu midagi pole teada sellest, kuidas haarati kaasa läänimehi. Eriti kehtib see piiskopkondade läänimeeste kohta. See probleem taandub tegelikult küsimuseks, milline oli maapäevale kutsutud läänimeeste roll vasallkonnas.<sup>121</sup>

Veelgi olulisema tähtsusega on küsimus, kuidas maapäeval asju arutati ja otsustati. Kuriaalsüsteemist ja ühehäälsusprintsipiibist otsuste tegemisel 15. sajandi kahekümnendate aastate maapäevade puhul küll rääkida ei saa. Kõik allikad viitavad sellele, et maaisandad püüdsid säilitada oma prioriteeti ilmalike seisuste üle.<sup>122</sup>

Liivimaa esimesed maapäevad ei suutnud ammendavalt lahendada mitte ühtegi maa ees seisvat küsimust, selleks olid huvide lahknevused liialt suured. Eriti selgesti ilmnesisid vastuolud feodaalide ja linnade vahel. Maaisandate ja läänimeeste huvides algatatud mündireform jäi pooleli, sest feodaalidel puudus jõud, et sundida linnadele peale oma tahet. Reaalsete tulemuste vähesusest hoolimata oli üleliivimaaline seisuslik foorum olemas, kuigi tema selgepiiriline väljakujunemine oli olnud äärmiselt vaevaline protsess.

*landes eynen gemeynen dages vorramet* (AR I, nr. 338). 1426. aasta maapäevaga seoses aga siiski juba: *gemeynen herrentage tzu Walke, do die prelaten unde gemeynen stete, ritter unde knechte mit uns versamelt worden* (LUB 7, nr. 496).

<sup>118</sup> LUB 8, nr. 1017: *gemeynen landesdaghe*. Ordu on ühes ladinakeelses dokumendis kasutanud 1435. aasta maapäeva tähistamiseks järgmist terminit: *generalis congregatio prelatorum, princeptorum ordinis nostris, nobilium et communitatum terrarum Livonie* (Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch. Begründet von F. G. v. Bunge, im Auftrage der baltischen Ritterschaften und Städte fortgesetzt von Hermann Hildebrand. Band 9. 1436—1443. Riga; Moskau, 1889, nr. 63). Eestikeelses ajalookirjanduses on käibel termin *üldine ehk ühine maapäev*. Käesoleva autori arvates võiks mõlemast täiendist vabalt lahti öelda. Ei *ühine* ega *üldine* tee termini sisu rikkamaks. Maapäeva all tuleb sellel perioodil mõista ikka ja ainult seisuslikku esindusorganit.

<sup>119</sup> AR I, nr. 270.

<sup>120</sup> Eriti selgesti tuleb see välja Tallinna puhul. Ordu on alati oma vasalli eest hoolitsetanud ja linna raesaadikuid kohale palunud. (Vt. näit. LUB 5, nr. MMDXVIII, MMDLXXII, MMDLXXXII, MMDCXXIV.)

<sup>121</sup> Et nad mõjukad vasallid olid, selles ei ole põhjust kahelda. 1421. aasta ja 1422. aasta jaanuari maapäeva puhul võib oletada, et tegemist oli piiskopkondade nõukogu liikmetega (AR I, nr. 277, 278, 299). Nende positsiooni konstitueeruvates vasallikorporatsioonides on aga väga raske kindlaks määrata.

<sup>122</sup> Hea näide selle kohta, et maaisandad tegid otsuseid oma alamate nimel, arvestamata tegeliku olukorda, on 1422. aasta 27. augusti mündikorraldus, mis oli vastu võetud ... *nach rade, vulbord unde willen unser undersaten, als cappitele, ridtere unde knechte unde der stede in Liiflande* ... (AR I, nr. 308). Linnad keeldusid seda tunnistamast (AR I, nr. 307).

Esitanud J. Kakh

Eesti NSV Teaduste Akadeemia  
Ajaloos Instituut

Toimetusse saabunud  
14. V 1984



## ГЕНЕЗИС ЛИВОНСКОГО ЛАНДТАГА ДО 1435 ГОДА

Возникновение сословно-представительных институтов в средневековой Европе — тенденция объективного рода. Первые такие институты были созданы на Пиринейском полуострове в королевствах Леон и Кастилия в конце 12 в. Говорить о сословном представительстве в России (земские соборы) можно лишь с середины 16 в. Столь большие временные различия объясняются своеобразием сословного и государственного развития.

В Ливонии процесс складывания сословно-представительного учреждения имел затяжной характер. Это было обусловлено отсутствием централизованной власти и непрекращающейся борьбой Ливонского ордена с архиепископом за гегемонию. В конце 14 в. Ливонский орден добивается успеха в борьбе за власть, но уже в начале 15 в. теряет завоеванное в связи с войной против Польско-Литовского государства. Ухудшение экономического положения заставило орден идти на компромисс с другими феодальными властями.

О ливонском ландтаге как о сословно-представительном учреждении можно говорить с 1421 г. Со следующего года было зафиксировано созывать его регулярно — один раз в год.

За период 1421—1426 гг. предметом обсуждения на ландтагах были экономические вопросы (денежная реформа, торговля и т. д.). Все принятые решения показывают, что ландесгерры ставили превыше всего свои интересы. Особенно часто сталкивались интересы ландесгерров и городов. Последние в некоторых случаях игнорировали решения ландтага.

В период 1427—1434 гг. ландтаг не созывается по причине обострившихся отношений между архиепископом и орденом. И только в 1435 г., когда орден потерпел тяжелое поражение в войне против Польши, ландтаг возобновил работу. На созванном в Валке ландтаге образуется т. н. ливонская конфедерация, где сословия (города и вассалы) были объявлены равноправными членами с ландесгеррами.

*Институт истории  
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию  
14/V 1984

## GENESE DES LIVLÄNDISCHEN LANDTAGES BIS ZUM JAHR 1435

Die Entstehung der ständischen Vertretungsorgane im Mittelalter ist eine in ganz Europa zu beobachtende Erscheinung objektiven Charakters, die, von der Entwicklung der Stände- und staatlichen Beziehungen abhängig, eine lange Periode vom Ende des 12. Jahrhunderts (Königreich Kastilien und León auf der Pyrenäenhalbinsel) bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts (der erste *Semski Sobor* in Rußland; russ. земский собор) umfaßt.

In Livland, das sich aus miteinander lose verbundenen kleinen Feudalstaaten zusammensetzte, war die Entstehung von ständischen Gemeinvertretungen mühevoll. Der Hegemoniekampf zwischen zwei feindlichen Seiten — dem Erzbischof zu Riga und dem livländischen Teil des Deutschen Ordens — ließ nur geringe Möglichkeiten dazu. Am Ende des 14. Jahrhunderts schien für eine Weile die Situation entstanden zu sein, wo die Absichten des Ordens, den Ordensstaat nach dem preußischen Vorbild zu errichten, bald hätten verwirklicht werden können. Der im ersten Dezennium des 15. Jahrhunderts ausgebrochene Krieg mit Polen-Litauen und der dadurch entstandene militärische und ökonomische Untergang gestalteten ein neues Kräfteverhältnis, wo der Orden auf andere Feudalmächte Rücksicht nehmen mußte. Lebenswichtige Probleme (z. B. Durchführung der Münzreform) erforderten gemeinsame Anstrengungen von ganz Livland.

Für den ersten Landtag als ständisches Forum kann man die Versammlung 1421 in Valga ansehen. Mit den Agrargesetzen von 1422 wurde die Durchführung von Landtagen geregelt: Versammlung einmal im Jahr.

In den Jahren 1421—1426 beschäftigte sich der Landtag hauptsächlich mit Wirtschaftsfragen (Münzreform, Handel u. ä.). Die gefaßten Beschlüsse sprechen klar



davon, daß die Landesherren bei der Abfassung der Rezesse nur von eigenen Interessen ausgingen. Besonders stark unterschieden sich diese von den Interessen der Städte. In vielen Fällen fühlten sich die Städte gar nicht verpflichtet, die Bechlüsse des Landtages zu erfüllen.

Wegen verschärfter Gegensätze zwischen dem Erzbischof und dem Orden wurde die Abhaltung der Landtage in den Jahren 1427—1434 unmöglich. Erst die Niederlage des Ordens in der Schlacht bei Svienta 1435 und die folgende, ganz Livland bedrohende Gefahr der Intervention schufen die Bedingungen für neue Vereinbarungen. Auf Druck von weltlichen Ständen, Städten und Lehnsmännern wurde auf dem Landtag 1435 die sog. Konföderation von Valga geschaffen, welche seit der Eroberung Livlands die beste staatliche Verbindung war. Zum ersten Mal haben die Landesherren neben sich selbst die Städte und die Lehnsmännern als gleichwertige Vertragspartner angesehen.

*Institut für Geschichtsforschung  
der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR*

Eingegangen  
am 14. Mai 1984